

VELES

Popis a souvislosti

Veles či Volos je slovanský bůh s širokým okruhem působnosti. Jako ochránce skotu a úrody byl považován jednak za zdroj bohatství, ale také za vládce podsvětí, jež v dobových představách měla být louka, kde se pasou duše lidí. Zároveň byl božstvem kouzelnictví, vědění, věštění a básnictví; a jako strážce předělu mezi světem živých a mrtvých také bohem divočiny, lovu, zvířat a přeměňování se v ně. Nejblíže mu měli být ti, co se pohybovali na pomezí těchto světů (např. pastevcí). Byl také ručitelem smluv, trestajícím jejich nedodržení „zezlátnutím“, tedy nejspíše žloutenkou.

Vedle Peruna patřil pravděpodobně k nejvýznamnějším slovanským božstvům. Ačkoli dobové zprávy o Velesovi pocházejí pouze z východoslovanského prostředí, na základě poznatků například z lidové kultury a podle některých místních jmen lze důvodně předpokládat, že byl bohem všeslovanským. Jeho nejbližší analogií je baltský bůh podsvětí Velnias, vzdálenější pak védský Varuna, severský Ódin, galský Esus a řecký Hermés.

Při šíření křesťanství zaujali jeho místo především světci jako Blažej, Mikuláš, Jiří a Sáva. Jindy zas byl ztotožněn s čertem či přímo ďáblem*, neboť bylo potřeba lid od jeho uctívání odradit, a proto byly Velesovi přisouzeny vlastnosti čerta, který od něho více či méně převzal polozvířecí vzhled**.

* *Přesto se Velesův věhlas nepodařilo v našich končinách zcela potlačit – český a lužickosrbský „křesťanský“ čert je pravda trochu zlý, a tak trochu hloupý, ale v podstatě milý, který navíc odnáší hříšné lidi do pekla.*

** *Některé jeho tmavé podobizny se slunečními značkami prostého zkřížení (např. č. 10 a č. 11) snad mají dokládat, že se pohybuje v blízkosti boha Slunce Dažboga, od kterého je opálený, pokud barva kamenů není ovlivněna jejich složením či povětrnostními vlivy. Tmavou barvu kůže (vedle rohů, kopyt a ocasu) pak od něho mohl převzít i zmíněný „křesťanský“ čert.*

Pojmenování

Velesovo jméno se zpravidla vykládá z rekonstruované praindoevropštiny. Ačkoliv se forma jazykového kořene a jeho sémantika mírně liší, v základu jsou tyto etymologie shodné. Ruský lingvista Roman Jakobson jej odvodil od indoevropského kořene *wel-, který vyložil jako „vidění, průzračnost, prozření“. Z téhož kořene odvodil i jméno védského Varuny, baltského Velniase, galského Vellaunose, germánské Veledy, védského Valy, severského Ulla, Viliho a Véa. Především první dva jmenování byli Velesovi nejspíše velice blízcí i typologicky.

Tamaz Gamkrelidze a Vjačeslav Ivanov včetně Velesova, odvodili od kořene *uel-, s významem „pastviště, luh, louka“, který souvisí s představou podsvětí jako louky, kde se pasou duše lidí a skotu (viz i výše). Ze stejného kořene odvodili řecké a germánské pojmenování záhrobních světů Élysion a Valhalla.

Vladimir Toporov spojuje jeho jméno, v souvislosti s funkcí božstva bohatství, s výrazy *volstʹ*, *voldyka* a *velijʹ* znamenající „jmění náležející celému společenství“.

Vznik formy jména Volos*

Podle Henryka Łowmiańskiego a Lea Klejna vznikla z jména *Vlas*, jihoslovanského označení Blažeje, respektive světce tohoto jména. Tento výklad je však jazykově nepřijatelný, protože pozdní formy jména božstva jako *Vlas* nebo *Vlasij* jsou naopak pravděpodobně odvozeny od *Volos*, nezávisle na jménu Blažej.

Podle Michala Téry mohla forma *Volos* vzniknout jako slovní hříčka z ruského *volos* „vlas“, přeneseně označujícího i zvířecí srst, a odkazovat na Velesovu funkci pána zvířat.

Podle Zdeňka Váni vznikla tato forma pod vlivem severského *Völsi*, označujícího posvátný falus; na podobný kult u Slovanů lze usuzovat z některých archeologických nálezů, například falických symbolů v polském městě Łęczyca nebo modly s otvorem pro falus v německém Altfriesacku.

S Velesem nejspíše souvisí označení souhvězdí Plejád v některých slovanských jazycích, jako je staroruské *Volosyni* nebo bulharské *Vlascite*, a snad i makedonská víla Vela.

Velesovo jméno se ozývá i z mnoha místních názvů, například makedonské město Veles, hora Velež v Bosně a Hercegovině, v České republice vrch Velíz, snad obec a hrad Veliš (zde se uvádí, že název může být také odvozen od osobního jména Velech) či ruská řeka Velesa.

* Vyloučena není záměna písmene „e“ za „o“ (srovnej jedle s polským *jodła* či ruským *jolka*).